

31. Там само, т. 77, арк. 312–324.
32. Архів УСБУ в Івано-Франківській області, ф. 4, спр. 9824, т., арк. 18–19.
33. ДА СБ України, ф. 13, спр. 372, т. 56, арк. 170.
34. Там само, арк. 170–171.
35. Архів УСБУ в Івано-Франківській області, ф. 4, спр. 9824, т. 2, арк. 379–382.
36. ДА СБ України, ф. 13, спр. 372, т. 77, арк. 326, 342.
37. Там само, т. 56, арк. 174.
38. Там само, т. 77, арк. 348–350.
39. Там само, т. 56, арк. 172.
40. Там само, т. 77, арк. 346–347.
41. Там само, т. 56, арк. 177–180.

В статье обобщены и поэтично раскрыты мероприятия Станиславского областного УМГБ по ликвидации целостной структуры подполья ОУН Калушского округа и ее ведущего звена в частности. На основе неопубликованных архивных источников проанализированы материалы агентурной дела “Разгром”, особенности вербовки агентов из числа подпольщиков и создание легендарного Калушского окружного провода ОУН.

Раскрыта деятельность легендарного Калушского окружного провода ОУН относительно ликвидации ОУН Долынского, Жидачевского и Калушского надрайонных проводов ОУН. Идентифицированы лица руководящего состава подполья ОУН Калушской округи, включая районные проводы, которые были уничтожены или захвачены на провокационных встречах лжеподпольщиками (боевиками агентурно-боевых групп) или сотрудниками МГБ.

Ключевые слова: Калушский окружной провод ОУН, агентурное дело “Разгром”, “Иван Гаврилович”, “Шум”, “Зелёный”, Роман Стельмах.

Some actions of Stanislav region UMGB concerning the liquidation of continued structure of secret work OUN Kalush neighbourhood and its leading section specifically are generalized and poetically are headlined in the article.

On the base of unpublished archived sources the materials of secret service “Rozhrom” peculiarities of recruiting agents among the number of undergrounds and the creating of legendary Kalush district leadership OUN are analyse.

The action of legendary Kalush district leadership OUN of liquidation the net OUN of Dolyna, Zhydachiv and Kalush superdistrict leaderships OUN was headlined. Some persons of leading section underground work OUN Kalush district including to district leaderships were identified and they were destroyed or captured during provocation meetings by pseudo-underground members (by fighters of secret-fighting groups) or by workers MDB.

Keywords: Kalush district leadership OUN, secret service “Rozhrom”, “Ivan Havrylovych”, “Shum”, “Zelenyi”, Roman Stel'makh.

УДК 94(477.8) (092) “19”

Василь ІЛЬНИЦЬКИЙ

ЖИТТЄВИЙ І БОЙОВИЙ ШЛЯХ ПЕТРА МЕЛЬНИКА – “ХМАРИ” (за матеріалами особистих зізнань та документів репресивно-каральних органів)

У статті на основі комплексу джерел досліджуються основні етапи життєвого та бойового шляху організаційного референта Станиславівського окружного проводу ОУН Петра Мельника. Окремо автор зупиняється на маловідомому аспекті – рейді Петра Мельника в Румунію. Висвітлюється також перебування “Хмари” на інших щаблях підпільної адміністрації.

Ключові слова: Петро Мельник, Станиславівська округа ОУН, Надвірнянський надрайон, УПА, підпілля, репресивно-каральні органи.

Сьогодні розвиток персоналістики й біографістики українського національно-визвольного руху знаходиться на низькому рівні. На жаль, залишаються незаслужено забутими десятки, сотні імен визначних діячів національно-визвольного руху. З-поміж багатьох провідних діячів українського визвольного руху 1940–1950-х рр. чільне місце посідає постать Петра Мельника. Важливість дослідження історії життєвого й підпільного шляху зумовлена необхідністю ґрунтовного висвітлення ролі Петра Мельника та осмислення його місця в національно-визвольному русі українського народу. Крім цього, потреба вивчення зазначеної проблеми зумовлена відсутністю спеціальних наукових студій, у яких повноцінно висвітлюється постать Петра Мельника. Водночас виявлені маловідомі архівні джерела дають можливість повніше висвітлити обставини його загибелі.

Перша згадка про Петра Мельника-“Хмару” із зазначенням посади (провідник Надвірнянського надрайонного проводу ОУН) була опублікована ще 1993 року у спецвипуску газети “Галичина”¹. Наступну інформацію про “Хмару” було подано в тому ж виданні. У ній, як на той час, було вміщено достатньо велику за обсягом біографічну довідку з даними про перебування Мельника на посаді керівника сотні та проведений успішний рейд у Румунію². Важлива інформація про перебування Петра Мельника на посаді керівника ТВ 21 “Туцувльщина” міститься в першому довіднику Петра Содоля³. У ще одній своїй праці автор уперше подає доповнену біографію “Хмари”⁴. Кроком уперед була праця місцевого краєзнавця Богдана Боди⁵. Її цінність полягає в тому, що автор зібрав спогади учасників та очевидців національно-визвольних змагань. Подальша робота Б.Боди над проблемою життєвого й бойового шляху “Хмари” вилилася в окрему працю⁶. Значно більше інформації, а крім того цілу серію фотографій, опублікував Михайло Андрусак⁷. Він також частково описав перебування П.Мельника в різних відділах УПА⁸. У книзі-фотоальбомі зі світлинами, які були збережені референтом пропаганди Косівського районного проводу ОУН 1947–1952 рр. В.Яким’юком-“Аскольдом”, міститься багато фотографій П.Мельника⁹. Окрему біографічну довідку на Петра Мельника склав Руслан Забілій¹⁰. Однак окремого цілісного дослідження, у якому всебічно висвітлювався б його внесок в український визвольний рух, наразі не зроблено. Залишаються не до кінця з’ясованими всі аспекти життєвого й бойового шляху Петра Мельника. Окрім цього, потреба звернутися до його особистості спричинена появою нових документів, які проливають світло на окремі аспекти його біографії.

Мета статті – на основі аналізу комплексу джерел висвітлити підпільну й повстанську діяльність Петра Мельника, а також з’ясувати обставини його загибелі (за матеріалами протоколів його допитів та документів репресивно-каральних органів). Здійснюючи боротьбу на різних щаблях підпільної адміністрації, Петро Мельник користувався псевдонімами “Хмара”, “Ручай”, “П-44”.

Народився Петро Васильович Мельник 10 жовтня 1910 р. у с. Камінне Надвірнянського району Івано-Франківської області. Закінчив 4 класи школи села Камінне (1919–1924). Матеріальна скрута відтермінувала подальше навчання, саме тому він змушений був протягом 1924–1926 рр. працювати в сільському господарстві свого батька Василя Петровича. Пізніше розпочав навчання на слюсаря автовідділу, після закінчення якого (у 1930 р.) працював помічником слюсаря автовідділу.

У жовтні 1931 р. був призваний на службу в польську армію, через це змушений був покинути роботу. Протягом 1931–1933 рр. як старший стрілець проходив службу в кавалерії польського війська¹¹. Після закінчення служби продовжив роботу слюсарем. У першій половині 1934 р. польська влада його, як українця, звільнила з роботи й він був змушений повернутися в рідне село й працювати на млині. Активна життєва позиція зумовили його прихід у “Пласт”. За інформацією місцевих краєзнавців, Петро Мельник під час навчання у Станіславській гімназії став членом ОУН¹². Проте у протоколі допиту він зазначав, що членом ОУН став улітку 1937 р., натомість про навчання в гімназії нічого не повідомляв. Петро Федун-“Полтава” у своїх записах згадував, що П.Мельник мав початкову освіту, але був “начитаним”¹³. Тобто інформація про навчання в гімназії не відповідає дійсності. Про обставини свого вступу до ОУН П.Мельник зізнавався в протоколі допиту: “Проживаючи у м. Станіслав, я займався спортом, в процесі ігор я познайомився із студентом Тарасом Іваницьким, який також захоплювався спортом, останній при близькому знайомстві зі мною почав пропонувати мені для читання націо-

налістичну літературу, яку я читав. Пізніше літом 1937 року Іваницький запропонував мені вступити в ОУН, на що я дав свою згоду, при цьому він присвоїв мені оунівське псевдо “Ручай”. В 1938 року Іваницький виїхав до м. Львів, про що я дізнався від студента Денчаківського Василя, останній повідомив, що замість Іваницького керує ОУН в м. Станіславі Твердохліб Микола, із яким я встановив зв’язок через Денчаківського”¹⁴.

У зв’язку із початком німецько-польської війни він був мобілізований до польської армії (1939). У вересні 1939 р. під Гданськом П.Мельник потрапляє в полон і до грудня 1940 р. змушений працювати на різноманітних підсобних роботах. Зимою 1940 р. був переведений у м. Довидень, де протягом трьох місяців навчався на курсах у підстаршинській школі (січень – березень 1941). У травні 1941 р. був створений легіон Дружин українських націоналістів (ДУН) “Роланд”, до якого після пройденого вишколу був зачислений на військову службу П.Мельник¹⁵. У жовтні 1941 р. “Хмару” було переведено у 201 батальйон охоронної поліції “Шуцманшафт” (жовтень 1941 – грудень 1942). Добрий вишкіл і фахова військова підготовка зумовили призначення П.Мельника на посаду унтерофіцера. Після закінчення терміну контракту батальйон, який налічував 650 солдатів і сержантів та 22 офіцери, був роззброєний і протягом місяця (з 5 грудня 1942 р. до 14 січня 1943 р.) частинами перекидався до Львова. Через якийсь час після приїзду до Львова частину офіцерів було затримано СД, частина, серед яких був і Шухевич, перейшла на нелегальне становище і взяла участь у формуванні УПА. У січні 1943 р. Петро Мельник дезертирує й одразу вливається в підпільні структури. Декілька днів перебуває у Львові, а потім переїжджає у м. Станіслав. За його словами, там зв’язується із провідником Станіславівського обласного проводу ОУН Ярославом Мельником-“Робертом”, референтом того ж проводу Володимиром Лівим-“Митарем” і військовим референтом цього проводу “Дзвінчуком”. Свою практичну працю в ОУН розпочав у березні 1943 р. як охоронець військового референта Станіславівського обласного проводу ОУН Івана Белейовича-“Дзвінчука”¹⁶. На цій посаді виконував різноманітні завдання “Дзвінчука”: доставляв пошту, виїжджав із ним на місця діяльності проводів ОУН. Натомість заарештований І.Белейович у своїх зізнаннях зазначив, що коли в січні 1943 р. військовики з легіону почали повертатися додому, він втягував їх у роботу військової референтури. Зокрема, П.Мельника призначив військовим референтом Галицького повітового проводу¹⁷. Очевидно, що П.Мельник намагався приховати своє перебування на цій посаді й тим самим відмежуватися від акцій проти радянських партизан.

У подальшому П.Мельник у протоколі зазначав, що в червні 1943 р. І.Белейович з-поміж інших 17 членів ОУН направив його на Волинь. Проте під час переходу “Хмара” залишився в Бібрецьких лісах Львівської області, де в той час формувалися відділи УНС. На вишколі в Бібрецьких лісах у той же час перебувало близько 60 осіб, мешканців різних сіл Львівської області. Учасники протягом 10 днів проходили бойову підготовку, крім цього, провідник крайового проводу ОУН “Михайло” з кожним провів співбесіду. У зізнаннях П.Мельник говорить, що після десятихвилинної розмови “Михайло” призначив його сотенним УНС, дав указівку зібрати всіх учасників і перейти в Карпати, де потрібно було зв’язатися з провідником Калуського окружного проводу ОУН І.Лаврівим-“Нечаєм” та налагодити співпрацю¹⁸. Після цього через спеціальних кур’єрів “Хмара” із сотнею прибув на територію Вигодського району й на горі Чорна Сигла зв’язався з окружним провідником “Нечаєм”. Цей момент у біографії П.Мельника залишається не до кінця з’ясованим. Однозначно встановлено, що йдеться про сотню “Сіроманці”, водночас достовірно відомо, що першим її командиром був Андрій Тучапечь-“Верх”, який передав керівництво сотнею Дмитру Карпенку-“Яструбу”. Далі у своїх зізнаннях “Хмара” повідомляє, що 10 липня 1943 р. зайняв пост господарчого в цій сотні. Проте й ці свідчення не відповідають дійсності, оскільки пост інтенданта займав “Чубатий”. Очевидно, П.Мельник говорив неправду з метою приховати свою роботу на посаді військового референта повітового проводу, яка могла не лише призвести до суворішого покарання, але й потягнути за собою розконспірацію тих чи інших повстанських підрозділів, їхню участь у боротьбі з радянськими партизанами.

Подальша біографія дещо ясніша. Зокрема, як зазначає сам П.Мельник, у другій половині серпня 1943 р. провідник Станіславівського обласного проводу ОУН Ярослав Мельник-“Роберт” викликав його у м. Станіслав, на пункт зв’язку на вулиці Галицькій. Під час цієї

зустрічі “Роберт” призначив “Хмару” інструктором вишколу УНС (до його обов’язків входило навчання учасників вишколу військової справі).

Отримавши призначення, П.Мельник спільно зі спецкур’єром “Роберта” – “Олегом” пішов селами Галицького, Тисменицького й Тлумацького районів, де формували військові одиниці, зокрема рої, і відразу призначали з числа учасників ОУН роєвих, потім з усім роєм проводили військовий вишкіл (акцент робився на вмінні володіти всіма видами зброї).

У вересні 1943 р. за наказом командира відділу УНС Івана Кобилиця-“Козака” всі учасники ОУН були об’єднані, після чого перейшли в гори Яблунівського р-ну. Наприкінці вересня 1943 р. П.Мельник захворів і був відправлений на лікування (перебував у селах Яблунівського й Ланчинського районів). У середині листопада 1943 р. після лікування “Хмара” прибув у с. Камінне Надвірнянського району, де зустрівся із сотенним В.Андрусюком-“Різуном”, який запропонував П.Мельнику йти до нього в сотню, яка формувалася. Однак, як зазначає сам П.Мельник, він відмовився, мотивуючи це тим, що мав інший наказ. На другий день до “Хмари” прибули провідник Надвірнянського повітового проводу ОУН “Крук”, військовий референт Станіславівського окружного проводу “Шрам”, які заарештували його та доправили в село Острів Галицького району. За словами П.Мельника, наприкінці листопада 1943 р. він був доставлений у вказаний населений пункт, де в той час перебували з крайового проводу ОУН В.Чижевський-“Демид”, “Клименко”, командир військової округи І.Бутковський-“Гуцул”, провідник Станіславівського обласного проводу ОУН Я.Мельник-“Роберт” і референт СБ цього ж проводу Володимир Лівий-“Митар”, який з “Демидом” почав вести слідство й звинуватив “Хмару” в п’янках і крадіжках коней, яких він нібито продавав і пропивав¹⁹. Наприкінці грудня 1943 р. суд виніс вирок – розстріл. Провідник Станіславівського обласного проводу ОУН Я.Мельник відстояв “Хмару”, його помилювали, однак понизили до рядового, після чого направили до сотенного “Різуна”. Проте і цей момент із біографії залишається не повністю з’ясованим, оскільки заарештований В.Чав’як-“Чорнота” свідчить, що познайомився із “Хмарою” наприкінці 1943 р. у “Чорному лісі”, де останній у той час був заступником командира сотні “Різуна”²⁰. Зрозуміло, що П.Мельник максимально намагався приховати свою участь у бойових акціях і при керівництві сотні.

Далі П.Мельник зізнається, що рядовим стрільцем перебував до квітня 1944 р. Саме тоді в Чорний ліс до сотенного “Різуна” прибув Василь Сидор-“Шелест” із завданням формувати відділи УПА. За його наказом “Різуна” був призначений курінним, а П.Мельник – сотенним (квітень – червень 1944). Таким чином був сформований курінь УПА, який складався з трьох сотень: “Хмари”, “Благого”, “Черника”. Наприкінці червня 1944 р. за наказом “Гуцула” “Хмара” був знятий із посади сотенного, а замість нього призначили “Дуная”. Курінь “Різуна” пішов у рейд у Дрогобицьку область, П.Мельник залишився на місці дислокації штабу УПА в селі Грабівка Перегінського району Станіславської області. У липні 1944 р. до села Грабівка став пересуватися фронт, і всі учасники відділу перейшли в гори на територію Станіславського району, де в районі села Пороги в той час діяли сотенні “Іскра”, “Гамалія”, “Степ”, “Кривень”, “Блакитний”, “Шрам” і “Довбуш”, там П.Мельник зустрівся із командиром ВО Миколою Твердохлібом-“Громом”, який наказав йому сформувати сотню й очолити її. Таким чином, “Хмара” сформував й очолив сотню “Стріла” в курені “Скажені” ТВ 22 “Чорний ліс” (у ранзі булавного) (липень – грудень 1944). В особистих записках П.Федуна в характеристиці П.Мельника також зазначалося, що останній був чотовим, однак у протоколі допиту цього немає.

В особистих зізнаннях П.Мельника йшлося, що на початку вересня 1944 р. він зі своєю сотнею пішов у рейд через Ланчинський, Отинійський, Тлумацький, Тисменицький і Станіславський райони. 20 жовтня 1944 р. “Хмара” повернувся з рейду до Чорного лісу й затаборювався над річкою Луквичка²¹. Під час перебування в Чорному лісі П.Мельник через хворобу змушений був передати свою сотню “Явору”, який до цього був чотовим²². На початку грудня 1944 р. “Хмара” прийняв від “Явора” сотню й командував нею до кінця 1944 р. Саме в цей час у Чорному лісі почали формуватися курені УПА “Гамалія”, “Прута”, “Благого”, “Іскри”, “Довбуша”, а за наказом “Шелеста” П.Мельника було призначено курінним. У лютому 1945 р. командування Станіславівського ТВ 22 “Чорний ліс” провело реорганізацію. Сотню Володимира Чав’яка-“Чорноти” прилучили до куреня “Хмари”, а в грудні того ж року сотенний

“Чорнота” перебрав командування куренем²³. Самого П.Мельника перевели в Коломийський ТВ 21 “Гуцульщина”²⁴. Ці дані підтверджуються свідченнями заарештованого В.Чав’яка²⁵.

За хоробрість у боях Крайовий військовий штаб (КВШ) нагородив його Бронзовим Хрестом бойової заслуги. У квітня 1945 р. Головний військовий штаб (ГВШ) підвищив П.Мельника до ступеня хорунжого. Курінь під командуванням Хмари провів багато успішних боїв проти військ НКВС, здійснив декілька далеких рейдів, після чого “Хмара” отримав чергове звання поручника.

Протокол допиту П.Мельника є доволі суб’єктивним джерелом, оскільки заарештований намагався применшити свою участь у бойових акціях проти репресивно-каральних органів. Зокрема протокол допиту мовчить про одну з акцій 6 квітня 1945 р. у с. Петрилів, де відбувся бій зі спецвідділом, під час якого було поранено “Хмару”, й він залишився на лікуванні з двома стрільцями. Сотник “Чорнота” перебрав тимчасово керівництво куренем, натомість першу сотню очолив “Сапер”, другу – “Явір”, третю – “Вовк”²⁶.

Після загибелі “Козака” поручник П.Мельник у січні 1946 р. (за наказом “Шелеста”) був призначений командиром відтинку ТВ 21 “Гуцульщина”, у його підпорядкуванні було 4 сотні, якими командували сотенні “Білий”, “Юрко”, “Вихор” і “Спартан”. Незабаром головний військовий штаб підвищує командира відтинку до сотника з датою старшинства від 22 січня 1946 рр., нагороджує Срібним Хрестом бойової заслуги 1-ої кляси – за хоробрість та вміле командування в боях²⁷. У підпіллі збереглася низка звітів, підписаних П.Мельником як командиром ТВ 21 “Гуцульщина”²⁸.

Будучи командиром ТВ 21 “Гуцульщина” (грудень – травень 1948), П.Мельник водночас працював військовим референтом Коломийського окружного проводу ОУН. До його основних функцій як військового референта входило: а) вести реєстр військовозобов’язаного населення у своєму терені; б) підбирати необхідних фахівців, поповнювати добровольцями відділи; в) заготовляти й магазинувати зброю та амуніцію; г) забезпечувати продуктами харчування, одягом, медикаментами та ін. (у тісній співпраці з господарчим референтом); д) проводити навчання військових кадрів із членів і кандидатів ОУН; е) організовувати та керувати самооборонними кущовими відділами (СКВ); є) контролювати військовий бік діяльності боївків і відділів, які діяли при інших референтурах і осередках²⁹.

Проте навесні 1945 р. зі зміною тактики УПА (переходом до дій невеликими підвідділами) потреба в діяльності такого підрозділу значно зменшилася. Відповідно в наказі УПА-Захід № 12 від 28 квітня 1945 р. зазначено, що функції військових (організаційно-мобілізаційних) референтів перебирають на себе командири тактичних відтинків³⁰. З того часу через командира тактичного відтинку, який за посадою був зверхником для всіх членів ОУН підзвітного терену у військових справах, здійснювалася співпраця між ОУН і УПА³¹. У зв’язку з тим функції військової референтури Коломийського окружного проводу ОУН перебрала на себе команда ТВ “Гуцульщина”, командиром якої підпорядковувались окремі військові референти в надрайонах і районах (такі були відповідно до потреб терену). Згідно з наказом ГВШ УПА ч. 2/49 від 2.09.1949 р. команда ТВ “Гуцульщина” і “Маківка” припиняли своє існування у вересні 1949 р.³²

Серйозного розмаху набрав конфлікт у Коломийському окружному проводі ОУН між членом Коломийського окружного проводу ОУН Назарієм Данилюком-“Перебийносом”, командиром ТВ 21 “Гуцульщина” Петром Мельником-“Хмарою”, з одного боку, й референтом СБ цього ж проводу Ю.Матвійвим-“Недобитим” – з другого³³. У своїх листах “Хмара” і “Перебийніс” засуджували дії “Недобитого”, який хотів їх розстріляти через особисту сварку на ґрунті розбіжностей поглядів на діяльність організації. Перед цим “Перебийніс” і “Хмара” були відсторонені провідником Коломийського окружного проводу ОУН Григорієм Легким-“Борисом” від виконання обов’язків. “Перебийносу” довелося навіть переховуватися протягом року від СБ ОУН³⁴.

Після розформування ТВ 21 “Гуцульщина” “Хмара” останній відділ УПА розподіляє для поповнення теренової сітки. До липня 1950 р. П.Мельник ніякої посади не займав, правда, за цей час виконував окремі доручення провідника Коломийського окружного проводу ОУН Григорія Легкого-“Бориса”. Зокрема, у 1949 р. за його завданням ходив у рейд на територію Румунії³⁵. Так, протягом 17 червня – 27 липня 1949 р. чота підпільників ТВ 21 “Гуцульщина”

(на правах сотні) разом з П.Мельником здійснила пропагандивний рейд у Румунію, двічі пройшовши з боєм кордон і здійснивши похід за маршрутом (Жаб'є – г. Радісна – міста Бішев і Сігет) загальною протяжністю понад 300 км. Під час рейду в Румунію мітинги проводилися румунською мовою. Поширювалися й листівки, надруковані також румунською мовою³⁶.

У липні 1950 р. П.Мельника призначили провідником Надвірнянського надрайонного проводу ОУН. Перебуваючи на посаді, поряд з основними функціями, “Хмара” відповідав за переправлення націоналістичної літератури на схід, організацію пунктів зв'язку у східних областях України, зокрема в Херсонській і Київській³⁷. Улітку 1951 року П.Мельника призначають організаційним референтом Станіславівського окружного проводу ОУН (липень – серпень 1951)³⁸. Однак довго пропрацювати не довелося, оскільки в серпні він був захоплений агентурно-бойовою групою (АБГ).

13 серпня 1951 р. агентурно-бойова група через симпатика ОУН викликала на зустріч охоронців П.Мельника Василя Кузіва-“Чорноту” й Петра Белусяка-“Дорошенка”. Після короткої бесіди керівник (колишній підпільник) з'ясував, що 14 серпня вони повинні зустріти свого провідника “Хмару” у відповідному місці. Після цього охоронці, нічого не підозрюючи, були роззброєні АБГ і захоплені живими. 14 серпня 1951 р. на вказаний пункт зустрічі вдруге була викинута АБГ, яка, прийшовши раніше за П.Мельника, розташувалася для виконання поставленого завдання³⁹. “Хмара”, прибувши на пункт зустрічі, хоча й побачив знайомих колишніх керівників ОУН, спочатку насторожився й запитав, де знаходяться його охоронці “Чорнота” й “Дорошенко”, на що почув відповідь, що останні пішли в село. Відтак П.Мельник підійшов до агентів-бойовиків “Петра” й “Степа” (псевдо змінено), а підпільники Михайло Княгницький-“Заяц” (провідник Ланчинського районного проводу ОУН), Михайло Яковищак-“Грім” (референт СБ Ланчинського районного проводу ОУН), Микола Андрійчук-“Вихор” (провідник кущового проводу ОУН у Ланчинському районі), які прибули разом із “Хмарою”, залишилися біля інших агентів-бойовиків. Після короткої розмови “Хмару” захопили, а тих, хто прибув із ним, знищили⁴⁰. У захоплених і ліквідованих підпільників вилучили 5 автоматів, 1 гвинтівку, 6 пістолетів, 10 гранат, 510 бойових патронів і різну документацію⁴¹. Операцію організував і проводив заступник начальника УМДБ підполковник Костенко силами оперативної групи УМДБ у складі двох оперативних працівників, 7 агентів-бойовиків, раніше захопленого провідника Станіславівського надрайонного проводу ОУН, під прикриттям 10 солдатів військ МДБ⁴².

Після цього чекісти намагалися використовувати П.Мельника в ролі агента-бойовика. Проте, скориставшись нагодою, в ніч на 27 квітня 1952 р. шість полонених, колишніх підпільників, на чолі з П.Мельником-“Хмарою” втекли й перейшли на нелегальне становище⁴³.

Після повернення в підпілля “Хмара” та інші випустили “комунікати”, у яких вони намагалися попередити підпілля про методи роботи МДБ і розповісти про агентів, які працювали на спецоргани. Окрім цього, у комунікаті детально розповідалося про психологічні методи схилення захоплених до співпраці з керівними співробітниками УМВС та агентами-бойовиками, подальше використання агентів, видану ними інформацію про підпілля тощо⁴⁴.

Утеча заарештованих становила для спецорганів величезну загрозу, оскільки за період перебування, слідства ці повстанці вивчили методи роботи, пріоритетні завдання, плановані комбінації із захоплення й ліквідації збройних підпільників, крім цього, вони знали про співробітництво із чекістами значної кількості спецагентів⁴⁵. У зв'язку із цим група “Хмари” являла для спецорганів велику небезпеку, крім цього її існування ставило під загрозу ряд задумів зі створення легендарного оунівського підпілля.

Для цього 20 грудня 1952 р. було створено оперативно-чекістську групу з оперативних працівників Управління та районних відділів МДБ, перед якою було поставлене завдання ліквідації групи “Хмари” в найближчий час. У ході проведених заходів щодо розшуку вказаних підпільників чекісти через агентуру встановили, що вони після відходу на нелегальне становище стали переховуватися на території Ланчинського, Печеніжинського та Яремчанського районів Станіславської області, утворивши групу на чолі з “Хмарою”, і робили спроби до встановлення організаційного зв'язку з діючим підпіллям у Яблунівському, Косівському, Яремчанському й Надвірнянському районах⁴⁶. Передовсім чекісти вийшли на легальні зв'язки

втікачів з їхнього середовища, завербували агентів, що дозволило вийти на одного з утікачів, якого таємно затримали, перевербували (назвемо умовно “Тюльпан”) і, залишивши на нелегальному становищі, направили на встановлення місць переховування “Хмари” та інших учасників його групи⁴⁷.

Виконуючи завдання спецорганів, агент “Тюльпан” 15 квітня 1953 р. через свої легальні зв’язки зустрівся з “Хмарою”, “Залізником”, “Дубом” і призначив із ними наступну зустріч на останні числа квітня чи на початок травня 1953 р. Поряд із цим було завербовано ще декілька агентів із числа осіб, які легально проживали й допомагали групі П.Мельника та через них проводили пошук останнього. Результатом роботи чекістів стало отримання інформації про те, що зустріч групи “Хмари” з Л.Гринішаком-“Довбушем” повинна відбутися в лісовому масиві, який прилягав до села Лоева. З метою захоплення чи ліквідації учасників групи “Хмари” чекісти в ніч із 25 на 26 квітня 1953 р. у вказаному лісі заклали шість засідок. У ніч на 27 квітня на одну з них вийшли три підпільники. У результаті перестрілки П.Мельника було вбито, його брата “Залізника” – важко поранено і захоплено живим, а “Дубу” вдалося втекти. В убитих вилучили один автомат, один пістолет і 4 гранати⁴⁸. Після операції 19 чекістам на чолі із заступником начальника 4 відділу УМВС Станіславської області було видано грошову нагороду в розмірі місячного та півмісячного окладу й оголошено подяку⁴⁹.

Отже, Петро Мельник, отримавши життєвий, підпільний та бойовий досвід, зумів протягом тривалого часу успішно працювати на різних відповідальних постах підпілля, а в певний період навіть узяти на себе керівництво підпіллям ОУН Надвірнянщини. Особливі організаційні вміння й талант провідника “Хмара” проявив під час пропагандистського рейду на територію Румунії. Однак, на жаль, низка біографічних даних ще залишається не до кінця з’ясованою.

1. Такий довгий сумний мартиролог загиблих на території Івано-Франківської (Станіславської) області учасників ОУН-УПА // Рани. Спецвипуск “Галичина”. – 1993. – 15 січ. – С. 3.
2. Бода Б. Останній набій – для себе / Б. Бода // Рани. Спецвипуск “Галичина”. – 1994. – 3 листоп. – С. 4–5.
3. Содоль П. Українська повстанча армія. 1943–1949 : Довідник перший / Петро Содоль. – Нью-Йорк : [б. в.], 1994. – С. 181.
4. Содоль П. Українська повстанча армія. 1943–1949 : Довідник другий / Петро Содоль. – Нью-Йорк : [б. в.], 1995. – С. 61.
5. Бода Б. Сторінки національно-визвольних змагань / Б. Бода. – Львів : Престиж-Інформ, 1997. – 72 с.
6. Бода Б. Петро Мельник – командир “Гуцульщини” / Б. Бода. – Івано-Франківськ : Лілея НВ, 2002. – 100 с.
7. Андрусак М. Брати грому / М. Андрусак. – Коломия : Вік, 2002. – С. 289; Андрусак М. Брати вогню / М. Андрусак. – Коломия : Вік, 2004. – С. 452.
8. Андрусак М. Командири відділів 21-го (Коломийського) тактичного відтинку УПА “Гуцульщина” : історико-біографічне дослідження / М. Андрусак. – Коломия : Вік, 2005. – С. 59–60.
9. Гуменюк В. Повстанські світліни зі сховку Володимира Яким’юка “Аскольда” / В. Гуменюк, С. Яким’юк. – Львів : ПП Сорока Т. Б., 2007. – 144 с.
10. Ремесло повстанця : Збірник праць підполковника УПА Степана Фрасуляка-“Хмеля” / ред. і упоряд. Р. Забілий. – Львів : Центр досліджень визвольного руху, 2007. – 424 с.
11. Державний архів Служби безпеки України (ДА СБ України), ф. 2, оп. 108 (1954), спр. 2, т. 3, арк. 1.
12. Андрусак М. Командири відділів 21-го (Коломийського) тактичного відтинку УПА “Гуцульщина” : історико-біографічне дослідження / М. Андрусак. – Коломия : Вік, 2005. – С. 59.
13. ДА СБ України, ф. 13, спр. 398, т. 13, арк. 151.
14. Там само, ф. 2, оп. 108 (1954), спр. 2, т. 3, арк. 3.
15. Там само, арк. 2.
16. Там само, арк. 3.
17. Там само, ф. 5, спр. 67488, т. 1, арк. 122, 174.
18. Там само, ф. 2, оп. 108 (1954), спр. 2, т. 3, арк. 4.
19. Там само, арк. 5.
20. Там само, спр. 67488, т. 2, арк. 203 зв.
21. Літопис Української повстанської армії. Т. 19 : Група УПА “Говерля”. Кн. 2 : Спомини, статті та видання історично-мемуарного характеру / [упоряд. Петро Содоль]. – Торонто ; Львів : Літопис УПА, 1992. – С. 77.

22. ДА СБ України, ф. 2, оп. 108 (1954), спр. 2, т. 3, арк. 6.
23. Там само, ф. 5, спр. 67488, т. 2, арк. 69–69 зв.
24. Там само, арк. 45; Літопис Української повстанської армії. Т. 19 : Група УПА “Говерля”. Кн. 2 : Спомини, статті та видання історично-мемуарного характеру / [упоряд. Петро Содоль]. – Торонто ; Львів : Літопис УПА, 1992. – С. 100.
25. ДА СБ України, ф. 5, спр. 67488, т. 1, арк. 79.
26. Літопис Української повстанської армії. Т. 19 : Група УПА “Говерля”. Кн. 2 : Спомини, статті та видання історично-мемуарного характеру / [упоряд. Петро Содоль]. – Торонто ; Львів : Літопис УПА, 1992. – С. 132.
27. Андрусак М. Брати грому / М. Андрусак. – Коломия : Вік, 2002. – С. 291.
28. Літопис Української повстанської армії. Т. 18 : Група УПА “Говерля”. Кн. 1 : Документи, звіти та офіційні публікації / [упоряд. Петро Содоль]. – Торонто : Літопис УПА, 1990. – С. 117, 137–145.
29. ДА СБ України, ф. 13, спр. 372, т. 5, арк. 166–167.
30. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 3836, оп. 1, спр. 70, арк. 2.
31. Мороз В. Вступ / В. Мороз // Літопис УПА. Нова серія. Т. 12 : Воєнна округа УПА “Буг” : документи і матеріали 1943–1952. – К. ; Торонто, 2009. – С. 19.
32. ДА СБ України, ф. 13, спр. 376, т. 60, арк. 271.
33. Там само, ф. 2-Н, оп. 58 (1953), спр. 12, арк. 180–182; оп. 59 (1953), спр. 6, т. 1, арк. 340.
34. Там само, оп. 59 (1953), спр. 6, т. 1, арк. 341.
35. Там само, ф. 2, оп. 108 (1954), спр. 2, т. 3, арк. 7.
36. Там само, ф. 2-Н, оп. 108 (1954), спр. 2, т. 1, арк. 286.
37. Там само, арк. 282.
38. Там само, оп. 98 (1954), спр. 1, т. 3, арк. 50, 199; спр. 13, т. 1, арк. 129, 162; оп. 110 (1954), спр. 2, т. 8, арк. 205, 209; оп. 93 (1954), спр. 1, арк. 414; оп. 59, спр. 6, т. 1, арк. 341.
39. Там само, спр. 13, т. 1, арк. 161.
40. Там само, арк. 162–163.
41. Там само, арк. 163.
42. Там само, оп. 108 (1954), спр. 2, т. 1, арк. 258–259.
43. Там само, оп. 99 (1954), спр. 14, т. 4, арк. 111–112; оп. 105 (1954), спр. 2, т. 3, арк. 65–67.
44. Веденеєв Д. Двобій без компромісів. Протиборство спецпідрозділів ОУН та радянських сил спецоперацій. 1945–1980-ті роки : монографія / Дмитро Веденеєв, Геннадій Биструхін. – К. : К.І.С., 2007. – С. 98.
45. ДА СБ України, ф. 2-Н, оп. 99 (1954), спр. 14, т. 4, арк. 112.
46. Там само, арк. 113.
47. Там само, арк. 115.
48. Там само, арк. 118; оп. 105 (1954), спр. 2, т. 1, арк. 26.
49. Там само, арк. 124–126.

В статье на основе комплекса источников исследуются основные этапы жизненного и боевого пути организационного референта Станиславивского окружного провода ОУН Петра Мельника. Отдельно автор останавливается на малоизвестном аспекте – рейде Петра Мельника в Румынию. Освещается также пребывание “Хмары” на других ступенях подпольной администрации.

Ключевые слова: *Петр Мельник, Станиславивская округа ОУН, Надвирнянский надрайон, УПА, подполье, репрессивно-карательные органы.*

On the basis of complex sources the main stages and fighting through the institutional referent Stanislaviv District OUN Peter Melnyk. Separately, the author focuses on a little-known aspect – Peter Melnyk raid in Romania. Highlights also stay “Clouds” on other levels of the underground administration.

Keywords: *Peter Miller, Stanislawow vicinity OUN, Nadvirna nadrayon, UPA, underground, repressive and punitive organs.*